

Glavnina monografije obuhvaćena je trećim poglavljem koje se sastoji od transkripcije epistolarne građe koja revnom čitaocu otkriva svu kompleksnost Ardalićeve ličnosti. U pismima je vidljiva njegova ljubav za otkrivanjem starina; ali je u njegovu izražavanju jasna limitiranost vokabulara povezana s relativno niskim obrazovanjem. Ne dobivamo samo uvid u njegove arheološke avanture i njegov odnos s Lujom Marunom, kako naslov ovog djela nalaže. Kroz sva pisma, makar jednoobrazno i subjektivno s Ardalićeva gledišta, provučen je svakodnevni život jednog "mikrokozmosa" Skradina i njegova zaleđa. Od lokalne politike do svakodnevnog života seljaka, Ardalić u svojim pismima indirektno opisuje predratni mentalitet svojih mještana. Iako su *Pisma Vladimira Ardalića* zapravo studija slučaja, dijelom se mogu svrstati u povijest svakodnevice. Sukobi srpskoga pravoslavnog s hrvatskim katoličkim stanovništvom, poteškoće s kojima se nosio obični seljak, odnosi i razmišljanja pojedinaca i skupina prema predratnoj Austro-ugarskoj Monarhiji, stanje institucija pred kraj rata i njihov odnos prema hrvatskoj arheologiji u povojima, kninskom muzeju i Hrvatskom starinarskom društvu, prepreke s kojima su se suočavale te dvije novoosnovane ustanove – sve su to teme koje Ardalić provlači kroz svu svoju prepisku s Marunom. Od početka odnosa 1893. godine do skorog kraja 1914. i posljednjih pomirbenih pisama 1917. godine, vidimo kako je Ardalić nadišao svoje obrazovanje i društveni položaj, te čistim entuzijazmom i upornošću postao ravnopravan sudionik u prvim fazama razvoja hrvatske arheologije i etnografije. Ardalić je bio pravoslavni Hrvat, slabo obrazovan ali energičan i entuzijastičan za starinama – nije bio "ni seljak ni gospodin", kako navodi naslov članka u monografiji, već se uvijek nalazio na razmeđu dva svijeta.

Knjiga *Pisma Vladimira Ardalića* revalorizira jednog od mnogih marginalaca ranog doba hrvatske arheologije i etnografije, koje su obilježili upravo pojedinci poput Ardalića. Najčešće obični entuzijasti i ljubitelji povijesti, takvi individualci uvelike su pridonijeli prikupljanju hrvatske materijalne i nematerijalne povijesne baštine, a često su ostali nespomenuti u izvorima i literaturi. Ardalić se po tom pitanju posebno isticao, ne samo zbog opsega njegova rada, nego zbog posebnosti svog seljačko-zemljoposjedničkoga društvenog statusa čak i unutar kruga tih suradnika. Ova monografija i studija slučaja ne služi u svrhe njihove valorizacije, već će se njome moći poslužiti budući istraživači povijesti hrvatske arheologije i povijesti svakodnevice predratne Dalmacije.

Luka Ursić

C. Tóth Norbert – Ternovác Bálint, *Káptalanok a Drávántúlon. A boszniai, kőí és szenternyei székeskáptalanok és a pozsegai társaskáptalan középkori archontológiája*, Thesaurus Historiae Ecclesasticae in Universitate Quinqueecclesiensi, sv. 11, Pécs 2020., 177 str.

Mađarska crkvena literatura obogaćena je s nekoliko arhontologija koje je priredio Norbert C. Tóth, kao što su arhontologije kaptola nadbiskupija Kaloče, odnosno Bača, kaptola Njitre i drugih. Nedavno je autor, sada u koautorstvu s Bálintom Ternovczem, objavio arhontologiju katedralnog kaptola Bosne (1300. – 1526.), katedralnog kaptola u Banoštoru (Kő) (1263. – 1526.), katedralnog kaptola u Mačvanskoj Mitrovici (Szenternye) (1250. – 1396.) te zbornog

kaptola u Požeži (1217. – 1533.). Sve navedene crkvene institucije nalaze se preko rijeke Drave, što opravdava i naslov ovog djela, dok druga dva važna kaptola, Zagrebački i Čazmanski koji se također nalaze preko rijeke Drave, nisu uključeni u ovu arhontologiju.

Djelo je podijeljeno u tri veća dijela. Prvi dio, *Előszó*, sumira domete dosadašnje historiografije vezane za navedena četiri kaptola te donosi prikaz metode korištene prilikom sastavljanja arhontologije i objašnjava strukturu samog djela, kako bi se i očekivalo od predgovora nekoj studiji. Emerik Gašić bio je prvi povjesničar koji se bavio poviješću tih kaptola u svom djelu *Brevis conspectus historicus dioecesium Bosniensis-Diacovensis et Sirmiensis* objavljenom u Osijeku 1944. godine. Poslije njega bavili su se sličnim pitanjima i hrvatski i mađarski istraživači. Da imenujem samo nekolicinu: Ante Gulin (za Bosanski kaptol), László Koszta (Požeški kaptol), Ildikó Tóth (Bosanski kaptol) te suautor ove arhontologije, Bálint Ternovác (pitanja vezana za povijest i status mjesta javne vjere kaptola u Banoštoru i Mačvanskoj Mitrovici).

Autori su prikupili sve isprave četiri kaptola od njihovih prvih spomena do Mohačke bitke, kao i isprave biskupa i vikara prema bazi podataka Mađarskoga državnog arhiva. Osim toga, koristili su i objavljene izvore iz papinskih arhiva (Rima i Avignona). Naposljetku, autori daju pregled strukture svog djela i korištenja metoda arhontologije.

Drugi dio djela su arhontologije navedenih kaptola slijedeći istu strukturu koju ću sada opisati. Na početku svakog popisa, nalazi se kratak sažetak povijesti kaptola, broja kanonika i njihove promjene. Potom slijede podaci o članovima kaptola. Slijed kolomni prebendara je određen njihovim položajem unutar kaptola. Na čelu svakom kaptola bio je prepošt (prepositus), a potom slijede lektor, kantor i kustod, u hijerarhijskom slijedu. Arhiđakoni slijede abecednim redom unutar ta četiri kaptola. Đakon, koji se bavio ekonomskim pitanjima, spominje se samo u Bosanskom i Požeškom kaptolu. Vikari su pak poznati za Bosanski i Banoštorski kaptol. Dostojanstvenici su nabrojani u kronološkom slijedu, s podacima o početku i završetku njihove službe. Drugi podaci, posredni, kao i nužna druga obrazloženja, nalaze se u bilješkama. Ukoliko je više od pet godina razmaka između pojedinog dostojanstvenika, autori objašnjavaju da za pojedine godine nema dostojanstvenika (*ismeretlen*).

Nakon toga slijedi popis običnih kanonika abecednim redom (uključujući i njihove službe). Slijedeći dio svakog popisa su kapele i oltari i njihovi rektori i abecedni popis članova zбора. Autori su složili popis preko kršćanskih imena, budući da je velika većina kanonika poznata isključivo prema njima. Potencijalno spomenuta imena oca ili obitelji donose se unutar zgrada. Mjesta podrijetla donesena su u bilješkama. Svi poznati podaci su doneseni nakon imena određenog kanonika. *Scolasticus* i notar poznati su samo u slučaju Požeškog kaptola.

Nakon arhontologija slijedi bibliografija koja uključuje relevantne hrvatske i mađarske zbirke izvora i literaturu. Detaljni indeks o svim dostojanstvenicima je donesen. Index je izradio Norbert C. Tóth.

Iako je nakana ovog djela da ono bude sveobuhvatno, zbog svoga žanra, kako vrijeme prolazi, baza podataka će moći biti dopunjena. No, ovaj svezak i druge crkvene arhontologije koje je izradio autor, vrlo su važne i korisne za svakog istraživača koji se bavi ikojim aspektom srednjovjekovne povijesti.

Éva B. Halász